

Πριν από την κανονικόμορφη ψύχωση

Ήδη από το 1979 ο Jacques- Alain Miller υπογραμμίζει ότι το πέρασμα στον πληθυντικό του Ονόματος-του-Πατρός και η δυνατότητα αναπλήρωσής του σηματοδοτεί ότι «υπάρχουν περισσότεροι τρελοί απ' όσους νομίζουμε»¹.

Θα χρειαστεί να φτάσουμε στα τέλη της δεκαετίας του 80 για να κάνουν την εμφάνισή τους στο Φροϋδικό Πεδίο κάποια κείμενα που πραγματεύονται το ζήτημα είτε των ορίων της ψύχωσης είτε της αναπλήρωσής της. Αυτό συμπίπτει με κάποια γεγονότα: Πρώτον, το 1987 ο Miller στο μάθημά του *Αυτό που συνιστά έμβλημα* θα μιλήσει για την γενικευμένη διάκλειση και την γενίκευση της ψύχωσης. Την ίδια χρονιά ο Eric Laurent κάνει ένα μάθημα στο κλινικό παράρτημα του Département de psychanalyse με τίτλο «Τα όρια της ψύχωσης». Δεύτερον, την επόμενη χρονιά το μάθημα του DEA του Miller αφορά την διαφορική διάγνωση των ψυχώσεων όπου διαχωρίζει τις ψυχώσεις με έκλυση από τις ψυχώσεις με αναπλήρωση. Τρίτον, την ίδια χρονιά το θέμα του συνεδρίου του Φροϋδικού Πεδίου πραγματεύεται ακριβώς το ίδιο ζήτημα.

Η Marie-Hélène Brousse σε ένα άρθρο με τίτλο «Ζήτημα αναπλήρωσης», διαχωρίζει αυτό που ο Katan ονομάζει προ-ψύχωση και αφορά τις περιπτώσεις όπου αργότερα υπήρξε έκλυση από αυτές που δεν υπήρξε ποτέ έκλυση και όπου το υποκείμενο κρατήθηκε σε μια κατάσταση που οι μεταφροϋδικοί ονομάζουν οριακή. Ποιες συνθήκες επιτρέπουν σε μια ψυχωτική δομή να μην εκλύσει ψυχωτικά φαινόμενα; Πως μπορούμε να κατανοήσουμε την μη-έκλυση; Είναι δυο ερωτήματα που θέτει αλλά δεν απαντά. Προτείνει αφενός μια διαφοροποίηση ανάμεσα στην εκλυμένη ψύχωση, την μη εκλυμένη και την σταθεροποιημένη και αφετέρου μια γενικοποίηση του όρου αναπλήρωση που μέχρι τώρα ορίζονταν με όρους του Ονόματος-του-Πατρός².

Ο Alexandre Stevens σε δυο άρθρα του πραγματεύεται τον διαχωρισμό του Miller και θεωρεί ότι «δεν είναι σίγουρο ότι μπορούμε να μιλήσουμε για

¹Jacques- Alain Miller, «Supplément topologique à la question préliminaire », *Actes de l'EFP*, p. 131, 1979

² Marie-Hélène Brousse, «Question de suppléance», *Ornicar ?* 47, 1988

αναπλήρωση – με την έννοια που ο Lacan την χρησιμοποιεί για τον Joyce- σε όλες τις περιπτώσεις όπου μια ψύχωση δεν έχει, ή όχι ακόμα, εκλυθεί, αφού η αναπλήρωση είναι ήδη από μόνη της μια κατασκευή στην σχέση του υποκειμένου με την γλαγγώσσα³.» Αντίθετα θεωρεί ότι με τις έννοιες της αλλοτρίωσης και του αποχωρισμού μπορούμε να καθορίσουμε την σχέση του υποκειμένου με το σημαίνον και να θέσουμε την διάγνωση της ψύχωσης σε περιπτώσεις που χαρακτηρίζονται οριακές (όπως και αυτή του Joyce) ακριβώς επειδή δεν υπάρχει έκλυση.

Για να ξεχωρίσει τις ψυχώσεις με έκλυση από αυτές που δεν έχουν εκλυθεί χρησιμοποιεί το άρθρο του Freud του 1924, «Η απώλεια της πραγματικότητας στην νεύρωση και την ψύχωση». Ο Freud θεωρεί ότι υπάρχει απώλεια της πραγματικότητας στην νεύρωση και την ψύχωση, μόνο που διαφέρει στην χρονικότητα και στην λογική επεξεργασία. Στην νεύρωση, σε ένα πρώτο χρόνο το εγώ τίθεται στην υπηρεσία της πραγματικότητας και λειτουργεί η απώθηση εις βάρος του Αυτό. Σε ένα δεύτερο χρόνο για να αποζημιωθεί το Αυτό προκαλείται μια υποτίμηση της πραγματικότητας, επιστρέφει το απωθμένο, συγκροτείται το σύμπτωμα και εγκαθιδρύεται η φαντασίωση. Στην ψύχωση, το εγώ αποκόπτεται από την πραγματικότητα ήδη από τον πρώτο χρόνο για να υπηρετήσει το Αυτό, ενώ στο δεύτερο χρόνο κατασκευάζεται η καινούρια πραγματικότητα μέσω του παραλήρηματος. Ο Stevens υποστηρίζει ότι «αν το παραλήρημα ισοδυναμεί σε μια επανόρθωση που αναφέρεται στον δεύτερο χρόνο, μετά τα καταστροφικά αποτελέσματα που έχουν προκληθεί από την έκλυση, πρέπει αντίθετα να τοποθετήσουμε την αναπλήρωση σαν επανόρθωση αναφερόμενη στον πρώτο χρόνο⁴.» Πρόκειται κατά τη γνώμη μου για μια προσπάθεια να αποδοθεί μια δομική διαφορά των εκλυμένων ψυχώσεων από αυτές που δεν θα εκλυθούν. Αν η αναπλήρωση έρχεται στον πρώτο χρόνο να επανορθώσει την αποκοπή του εγώ από την πραγματικότητα, τότε καταλαβαίνουμε ίσως λίγο καλύτερα γιατί στις κανονικόμορφες ψυχώσεις δεν παρατηρούμε φαινόμενα που έχουν να κάνουν με την επιστροφή του πραγματικού.

³ Alexandre Stevens, «Aux limites de la psychose», *Ornicar* ? 47, op.cit., p.75-76

⁴ Alexandre Stevens, «Délire et suppléance», *Quarto*, No42, p. 18,1990, version cd rom

Ο Eric Laurent προτείνει να χρησιμοποιήσουμε τις έννοιες της σταθεροποίησης και της αναπλήρωσης παρά εκείνη της ψύχωσης μεταβίβασης που χρησιμοποιούν οι μεταφροϋδικοί για περιπτώσεις που χαρακτηρίζονται από αυτούς ως οριακές, παθολογίες του χαρακτήρα, διαταραχές της προσωπικότητας ή ακόμα και εξασθενημένες ψυχώσεις, ψυχώσεις με νευρωτικούς μηχανισμούς άμυνας και νευρώσεις με περιορισμένα ψυχωτικά φαινόμενα⁵.

Όσο για τα κείμενα που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο του Μπουένος Άιρες το 1988, αξίζει να σημειώσουμε ότι κάποιοι ήδη προσπαθούν να συλλάβουν μια ψυχωτική δομή που τελικά δεν θα εκλύσει ποτέ ψύχωση και αυτό χάριν στις φαντασιακές ταυτίσεις⁶. Επίσης τονίζεται το γεγονός ότι οι σταθεροποιήσεις μετά την έκλυση δεν είναι ίδιες με αυτές που είναι αποτέλεσμα ενός συνθωματικού δεσίματος⁷. Μένει όμως να διευκρινιστεί ποια είναι η διαφορά τους.

Κάποιοι μιλούν για σταθεροποίηση γύρω από το αντικείμενο α⁸, άλλοι επιχειρούν να διαχωρίσουν τις συμβολικές σταθεροποιήσεις (παραλήρημα), τις φαντασιακές (προσωπικότητες ως εάν) και τις πραγματικές (σύνθωμα), ενώ γίνεται αναφορά και στην έννοια της επισκευής η οποία τοποθετείται ανάμεσα σε πραγματικό και συμβολικό⁹.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι εκείνη την περίοδο και για αρκετό καιρό οι αναλυτές του Φροϋδικού Πεδίου δεν αναφέρονταν στον Joyce ως ψυχωτικό¹⁰. Είναι αλήθεια ότι αν διαβάσει κανείς *Το Σύνθωμα*, δεν θα βρει πουθενά τον Lacan να λέει ότι ο Joyce ήταν ψυχωτικός. Μιλά για έργο που μοιάζει με την μανία, για επιβεβλημένα λόγια, για *werverfung de fait*, για πατρική έλλειψη ακόμα και για πατρική παραίτηση αλλά ποτέ για ψύχωση.

⁵ Eric Laurent, «Aux limites de la psychose: discussion de trois cas», *Les feuillets psychanalytiques du courttil*, No1, 1989

⁶ Carlos De Lajonquière, Gabriel Lombardi, Roberto Mazzuca, Daniel Silliti, «Quelques questions sur la prépsychose», *Clinique différentielle des psychoses*, Navarin, 1988

⁷ *ibid*

⁸ Manuel Kizer, Eduardo Leon Vivas, Luigi Luongo, Ronald Portillo, Julieta Ravard, Gerardo Réquíz, «L'Autre dans la psychose», *Clinique différentielle des psychoses*, *op.cit.*

⁹ F.H. Freda, D. Yemal, «Forclusion, monnayage et suppléance du Nom-du-Père», *Clinique différentielle des psychoses*, *op.cit.*

¹⁰ Carlos De Lajonquière, Gabriel Lombardi, Roberto Mazzuca, Daniel Silliti, «Quelques questions sur la prépsychose», *Clinique différentielle des psychoses*, *op.cit.* και Francis Hugo Freda, «La toxicomanie. Un paradigme de symptôme moderne », *Rivages*, No1, 1998

Υπάρχει μια ερώτηση όμως που, όπως λέει ο Lacan, αξίζει τον κόπο να τεθεί: «Από ποιο σημείο και έπειτα είναι κανείς τρελός;» Και μια ακόμα: «Ο Joyce ήταν τρελός;»¹¹ Έχουμε την ερώτηση αλλά όχι την απάντηση πρώτον. Και δεύτερον, χρησιμοποιεί τη λέξη τρελός και όχι ψυχωτικός. Όμως το σημαντικό είναι να σημειώσουμε τον τρόπο με τον οποίο θέτει το ερώτημα ο Lacan: από ποιο σημείο και έπειτα. Σίγουρα ένας τουλάχιστον ιδιαίτερος τρόπος για έναν δομιστή.

Ένα σημαντικό άρθρο κατά τη γνώμη μου είναι εκείνο της Anne Lysy με τίτλο «Αυτό που ονομάζουμε οι μη εκλυμένες ψυχώσεις», το οποίο δημοσιεύεται μόλις 2 χρόνια πριν την εισαγωγή του όρου κανονικόμορφη ψύχωση. Η Lysy δίνει δυο εκδοχές του όρου μη εκλυμένη ψύχωση. Πρώτον, πρόκειται για την ψύχωση πριν την κλινική της εμφάνιση. Δεύτερον, αυτός ο όρος χρησιμοποιείται πιο συχνά για να περιγράψει την κατάσταση του υποκειμένου που δεν έχει εκλύσει ψύχωση, όπου δεν παρατηρούμε αδιαμφισβήτητα ψυχωτικά φαινόμενα και όπου τίποτα δεν επιτρέπει την διάγνωση της νεύρωσης. Πρόκειται για χαμηλόφωνες ψυχώσεις.

Η Lysy δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα προοπτική για τον όρο αναπλήρωση. Θεωρεί ότι πρόκειται για κάτι που επανορθώνει ένα λάθος στο βορρόμιο κόμβο. «Πρόκειται για κάτι που έρχεται, όχι να επιδιορθώσει εκ των υστέρων ένα ελάττωμα που έγινε εμφανές με την έκλυση, αλλά για μια λειτουργία που έχει ως αποτέλεσμα να συγκαλύπτει το ελάττωμα με τέτοιο τρόπο ώστε η έκλυση να μην λάβει χώρα¹².» Έτσι αναφέρεται στον Joyce ως μη εκλυμένη ψύχωση και κάνει λόγο ακόμα και για ψύχωση μη δυνάμενη να εκλυθεί.

Για την Lysy θα πρέπει να μιλάμε για αναπλήρωση μόνο όταν αποτρέπεται η έκλυση. Όμως πάλι τίθεται ένα μεγάλο ερώτημα, ερώτημα που μέχρι στιγμής μοιάζει ανυπέρβλητο. Πως θα ξεχωρίσουμε μια αναπλήρωση που έχει λειτουργία αυτό-πρόληψης της ασθένειας από μια κατασκευή που να μην επιδιορθώνει την τρύπα αλλά δεν καταφέρνει να αποφύγει την έκλυση; Δυστυχώς ούτε η Lysy δίνει κάποια απάντηση.

¹¹ Jacques Lacan, 1975-1976, Le Séminaire livre XXIII, *Le Sinthome*, p. 77, Paris, Seuil, 2005

¹² Anne Lysy-Stevens, «Ce qu'on appelle des psychoses "non déclenchés"», *Les feuillets du courtil*, No 12, p. 108, 1996

Το 1999, λίγο μετά την εισαγωγή του όρου κανονικόμορφη ψύχωση, ο Miller σε μια ομιλία που αφορά την ψυχωτική επινόηση βάζει ακόμα ένα λιθαράκι για την γενίκευση της ψύχωσης: «Είμαστε όλοι σχιζοφρενείς, γιατί το σώμα και τα όργανα του σώματος μας δημιουργούν πρόβλημα, μόνο που, εμείς, υιοθετούμε λύσεις τυπικές, λύσεις φτωχές¹³. »

Η θέση που εξέφραζε ο Widlocher το 1984, ότι η ψυχανάλυση ασχολείται όλο και λιγότερο με νευρωτικούς, έμοιαζε παράλογη και καθόλου προφανής στον Eric Laurent το 1989¹⁴.

Αυτό όμως που τότε φάνταζε υπερβολικό τείνει τώρα να γίνει η κλινική μας. Ο Jean-Pierre Deffieux τιτλοφορεί ένα σχετικά πρόσφατο άρθρο του: «Υπάρχουν ακόμα νευρωτικοί;». Πρόκειται για ένα τίτλο, όπως λέει και ο ίδιος προκλητικό, αλλά θεωρεί ότι το ερώτημα δεν είναι χωρίς βάσεις.

Ο Deffieux υποστηρίζει ότι στην τελευταία διδασκαλία του, ο Lacan έκανε την νεύρωση απλά ένα τρόπο δεσίματος του συμβολικού, του φαντασιακού και του πραγματικού, ανάμεσα σε πολλούς άλλους και ότι δεν μιλούσε πια για νεύρωση αλλά για οιδιπόδειο σύμπτωμα. Η θέση του λοιπόν είναι ότι οπιδήποτε δένει το κόμβο του υποκειμένου είναι Όνομα-του-Πατρός. Με αυτό τον τρόπο αμφισβητεί τον δυισμό νεύρωσης – ψύχωσης και μιλά για γενικευμένη διάκλειση¹⁵.

Ως εκ τούτου αναρωτιέται: «πώς να τοποθετήσουμε στην κλινική νοσογραφία υποκείμενα που, για παράδειγμα, έχουν ένα σύμπτωμα (δέσιμο RSI) μη οιδιπόδειο χωρίς να παρουσιάζουν κανένα σημάδι λυσίματος του κόμβου ή αποσύνδεσης; Δεν είναι νευρωτικοί, αλλά ούτε και ψυχωτικοί έτσι όπως έχουμε συνηθίσει να το εννοούμε. Υπάρχει ίσως εκεί κάτι να επινοήσουμε, να ονομάσουμε διαφορετικά¹⁶.» Αν λοιπόν στην κανονικόμορφη ψύχωση υπάρχει αποσύνδεση, όπως λέει και ο ίδιος, πού θα τοποθετήσουμε τα υποκείμενα που περιγράφει;

¹³ Jacques- Alain Miller, «L'invention psychotique», *Quarto*, No 80/81, p. 5, 2004, version cd rom

¹⁴ Eric Laurent, «Aux limites de la psychose: discussion de trois cas», op.cit.

¹⁵ Αυτή η άποψη εξάλλου συνάδει με αυτή του Miller. Από τη στιγμή που θεωρεί το Όνομα του Πατρός ένα προσποιητό ανίκανο να δαμάσει το πραγματικό, φτάνει να μιλήσει για μια προοπτική όπου νεύρωση και ψύχωση δεν είναι παρά διαφορετικοί τρόποι να εγκαθιδρυθούν προσποιητά και να δαμαστεί το πραγματικό, Jacques- Alain Miller, *L'expérience du réel dans la cure analytique*, cours 1998-1999, séance du 25/11/98

¹⁶ Jean-Pierre Deffieux. «Y a-t-il encore des névroses?», *Lettre mensuelle*, No 263, p. 19, 2007

Θεωρεί ότι υπάρχει ένας σύγχρονος τρόπος δεσίματος μη οιδιπόδειος που αφορά κυρίως νεαρά υποκείμενα και εφήβους: «Λίγες εκδηλώσεις του ασυνειδήτου, μικρό ενδιαφέρον για την ψυχική λειτουργία, μικρή δέσμευση γενικά και ιδιαίτερα στην αγάπη και την σχέση του ζευγαριού, λίγες ενοχές, μια επιθυμία όχι τόσο αποφασισμένη αλλά αντίθετα ένας έντονος ναρκισσισμός και μια άσκηση της ενορμητικής απόλαυσης, απόλαυση του Ενός, αποχαλινωμένη, πολλαπλή και εκτός ευνουχισμού¹⁷.» Τι δομεί αυτά τα υποκείμενα; Ο Deffieux εκτιμά ότι δεν είναι η νεύρωση.

Μέσα σε τριάντα χρόνια το «υπάρχουν περισσότεροι τρελοί απ' όσοι νομίζουμε», έχει γίνει «υπάρχουν ακόμα νευρωτικοί;» Η απόσταση νομίζω είναι τεράστια και πρέπει να μετρήσουμε τις επιπτώσεις. Η δυσφορία στον πολιτισμό αλλάζει, το ίδιο και τα συμπτώματα. Άρα θα πρέπει να μιλάμε για έκλειψη της νεύρωσης και γενίκευση της ψύχωσης ή απλά για τροποποίηση των δομών;

¹⁷ Ibid.